

МАРКОВ В. В., КАРАЧЕНЦЕВ А. В. НАПРАВЛЕНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НАТО В СФЕРЕ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КИБЕРПРЕСТУПНОСТИ

Исследована проблема противодействия киберпреступности, являющейся угрозой международной информационной безопасности в рамках Организации Североатлантического договора (НАТО), проанализированы направления деятельности НАТО и организационные формы сотрудничества с Украиной в указанной сфере. Предложены пути решения отдельных вопросов проблемы.

Ключевые слова: Организация Североатлантического договора, НАТО, киберпреступность, киберпространство, международная информационная безопасность, хакеры, кибератака, киберзащита.

MARKOV V. V., KARACHENTSEV O. V. THE DIRECTION OF NATO ACTIVITIES IN COMBATING OF THE CYBERNETIC CRIME

The purpose of this paper is the comprehensive study of the problems related to the implementation of international partnership in the fight against the cybernetic crime in the framework of NATO, as well as the proposals aimed at improving the efficiency of the combating cybernetic attacks that has been developed on this study.

The cybernetic protection has become one of the priorities of NATO activities because of the international information security vulnerability. For this purpose NATO was established NCIRC (NATO Computer Incident Response Capability) as the technical center of the Rapid Reaction Forces and this center is responsible for the cybernetic protection of all information resources of the Alliance.

To develop the common position in the fight against the cybernetic crime the international conferences operate under NATO auspices; military and paramilitary activities in cyberspace are discussed at these conferences.

According to the partnership between Ukraine and NATO the Organization began to work out common mechanisms to combat the cybernetic crime with the Security Service of Ukraine. For this purpose the expert consultations take place within the framework of the group «Ukraine – NATO».

The coordinating work carried out in the framework of the Sub-Working Group of the high-level General working group Ukraine – NATO which was established in the Office of National Security and Defense Council of Ukraine.

The individual members of the Alliance provide Ukraine the advisory, technical and material assistance. For example, for Ukrainian defense reform, NATO has created the trust funds. The fifth fund is designed to combat the cybernetic crime; it also aimed to develop the systems of cybernetic protection in accordance to the standards of NATO member countries.

In conclusion, we note that Ukraine requires an adequate system of information security. The best option for Ukraine would be joining NATO and then the creation by the joint efforts the collective security system against cybernetic attacks and information warfare for its joint usage.

Until the entry into NATO Ukraine has to become under the auspices of the UN the active participant in the process of elaboration of common approaches in the field of international information security and demilitarization of cyberspace.

Keywords: North Atlantic Treaty Organization, NATO, cybercrime, cyberspace, international information security, hackers, cyber attacks, cyber defense.

УДК 343.985

А. М. МЕДЕНЦЕВ,

*здобувач кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Міжнародного гуманітарного університету (м. Одеса)*

СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Наведено типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування злочинів у сфері державних закупівель. Визначено роль та зміст матеріалів ревізій (перевірок), проведених державними органами, які здійснюють контроль у сфері державних закупівель.

Ключові слова: злочини у сфері державних закупівель, бюджетні кошти, початковий етап розслідування, типова слідча ситуація.

Одним із проблемних питань сьогодення для правоохоронних органів є питання протидії економічним злочинам, зокрема у сфері держа-

них закупівель. Неefективне використання бюджетних коштів та їх розкрадання є одним із найбільш прихованих і небезпечних різновидів

економічних злочинів, ефективна боротьба з якими вимагає створення ефективних методик виявлення і розслідування. В останні роки ця проблематика знайшла відображення у криміналістичних дослідженнях (В. І. Василичука, В. В. Кікінчука, О. Є. Користіна, Г. В. Мудрецької, Р. Л. Степанюка, С. С. Чернявського та ін.). Водночас низка питань залишається недостатньо висвітленою або сформульовані положення є досить спірними. Зокрема це стосується висвітлення типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування злочинів у сфері державних закупівель, що і складає мету цього дослідження.

У криміналістичних методиках типова слідча ситуація, як цілком точно відзначає С. С. Чернявський, розглядається як інформаційна модель із найбільш значущими і типовими властивостями та ознаками процесу провадження у справах про злочини, що належать до певної класифікаційної групи. На підставі цієї моделі розробляються криміналістичні засоби, прийоми та методи вирішення конкретних ситуацій розслідування [1, с. 489]. У зв'язку з цим потрібно підкреслити, що типові слідчі ситуації характеризують певний стан досудового розслідування. Вони вказують на те, які обставини (ознаки) злочину встановлені і знайшли відображення в одержаних відомостях, і які, наприклад, слугували підставою для відкриття кримінального провадження. Зміст і характер таких відомостей є основою для визначення поточних завдань розслідування та засобів їх вирішення. Саме в цьому полягає призначення категорії «слідча ситуація» у структурі окремої криміналістичної методики.

Водночас у криміналістичних дослідженнях, присвячених проблематиці типових слідчих ситуацій, окремими авторами робляться необґрунтовані спроби розширити їх зміст. Так, В. І. Куликов у зміст типових слідчих ситуацій включив правові чинники, зокрема кримінально-правову і кримінально-процесуальну регламентацію, регулятивне законодавство [2, с. 154–170]. Цю «ідею» використовує й П. І. Зінов, який кримінально-правові положення, а саме кваліфікуючі обставини злочинів, передбачені ст. 210 КК України, покладає в основу виділення слідчих ситуацій. Зокрема, пропонується вирізняти ситуації: 1) вчинення нецільового використання бюджетних коштів у великих розмірах (ч. 1 ст. 210 КК України); 2) вчинення нецільового використання бюджетних коштів в особливо великих розмірах (ч. 2 ст. 210 КК України) [3, с. 239]. При цьому зазначений автор не визначає ні тактичних завдань розсліду-

вання, які вирішуються в названих ним ситуаціях, ні засобів їх вирішення. У зв'язку з цим потрібно зазначити, що в пропозиціях названих авторів присутня підміна понять, адже кримінально-правові положення характеризують злочини (це елементи їх кримінально-правової характеристики), але не стан кримінального провадження. На наш погляд, в основу виділення типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування все ж таки повинна бути покладена інформаційна складова.

Так, В. В. Кікінчук виділяє чотири типові слідчі ситуації на початковому етапі розслідування викрадень бюджетних коштів в агропромисловому комплексі: 1) отримання слідчим матеріалів досудового розслідування, що виділені прокурором в окреме провадження; 2) внесення слідчим відомостей до ЄРДР після самостійного виявлення ним з відповідного джерела обставин, що свідчать про вчинення злочину; 3) відкриття слідчим кримінального провадження після подання заяви суб'єктом господарської діяльності, повідомлення банківською установою про вчинене кримінальне правопорушення; 4) відкриття слідчим кримінального провадження за результатами проведеної перевірки органами Державної фінансової інспекції України [4]. Але неважко помітити, що автор допускає змішування суто організаційних та інформаційних підстав для виділення слідчих ситуацій. На наш погляд, акцент потрібно робити не стільки на суб'єкті звернення в орган досудового розслідування, скільки на змістовній частині такого звернення чи поданих матеріалів. Так, якщо це матеріали досудового розслідування, які були виділені прокурором в окреме провадження, то потрібно визначити, з чого вони складаються і чим вони відрізняються, наприклад, від матеріалів перевірки органами Державної фінансової інспекції.

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень щодо злочинів, які вчиняються у сфері державних закупівель, дає підстави для висновку, що ці злочини є неявиими, і для виявлення їх слідів (ознак) і відкриття кримінального провадження потрібні спеціальні прийоми і методи економічного та правового дослідження. Це стосується, перш за все, аналізу та оцінки показників господарської діяльності учасників конкурсних торгів, спрямованої на виявлення порушень вимог чинного законодавства. Тому у структурі інформації про ознаки злочинів у сфері державних закупівель переважає інформація, отримана від державних органів, до компетенції яких входить перевірка і контроль за процесом державних закупівель (Державна

фінансова інспекція, Рахункова палата, Анти-монопольний комітет, Державний комітет фінансового моніторингу, Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг, Держказначейство).

Якщо брати за основу обставини надходження до органу досудового розслідування матеріалів документальних ревізій (перевірок) державних контролюючих органів, то можна виділити такі слідчі ситуації початкового етапу розслідування.

Слідча ситуація 1. Відкриття слідчим кримінального провадження за повідомленням (матеріалами) органу Державної фінансової інспекції України або іншого контролюючого органу. Зазвичай така ситуація пов'язана з виявленням державним контролюючим органом чисельних порушень встановлених правил конкурсних торгів, проведених розпорядниками державних коштів (замовниками держзакупівель). Ці правопорушення, як правило, знаходять відображення в матеріалах документальної ревізії (перевірки), які повинні включати: 1) акт ревізії (підписаний усіма членами ревізійної комісії); 2) укладені договори, бухгалтерські, фінансові та інші документи, що стосувалися процедури державної закупівлі; 3) пояснення службових осіб замовника держзакупівель; 4) пояснення службових осіб учасників торгів; 5) пояснення службових осіб, відповідальних за правопорушення; 6) висновок ревізора щодо пояснення відповідальних осіб.

Слідча ситуація 2. Відкриття слідчим кримінального провадження за повідомленням (матеріалами) оперативного підрозділу. Така ситуація складається тоді, коли ознаки злочинів у сфері державних закупівель задокументовані під час оперативно-розшукової діяльності органів Державної служби боротьби з економічною злочинністю МВС України (ДСБЕЗ). Але і в цьому випадку матеріали, які направляються в орган досудового розслідування, також містять документи ревізії (перевірки), проведеної органом Державної фінансової інспекції України. Адже без економіко-правового аналізу, який передбачає систему прийомів і методів економічного та правового дослідження, а саме аналізу та оцінки показників господарської діяльності учасників конкурсних торгів, отримати достовірні дані щодо порушень вимог чинного законодавства про здійснення державних закупівель практично неможливо. Відмінною рисою цих матеріалів є те що вони ініціюються оперативним підрозділом. Налагодження оперативними підрозділами дієвого контакту з керівною ланкою органів контролю

надає можливість вносити пропозиції стосовно переліку суб'єктів господарювання, які включаються у планові контрольні перевірки, а також переліку питань, на які необхідно звернути особливу увагу під час проведення таких перевірок. До того ж до цих матеріалів, як правило, долучається інформація, отримана за допомогою використання оперативно-розшукових заходів, засобів та сил [5, с. 535].

Слідча ситуація 3. Відкриття слідчим кримінального провадження за ознаками злочинів у сфері державних закупівель, виявлених під час розслідування іншого злочину. Очевидно, що така ситуація є найбільш сприятливою, оскільки дозволяє використовувати весь арсенал процесуальних і непроцесуальних засобів збирання інформації. Водночас потрібно зазначити, що й у таких випадках слідчий у числі своїх невідкладних дій має призначити документальну ревізію тих чи інших суб'єктів господарської діяльності – учасників конкурсних торгів, проведення якої доручається органу Держфінінспекції. Саме її результати (матеріали) будуть визначати напрямки досудового розслідування виявлених злочинів.

Під час проведення планових або позапланових документальних ревізій (перевірок) контролюючими органами виявляються такі правопорушення, які є ознаками (слідами) вчинення злочинів у сфері державних закупівель:

- закупівля непридатного до використання або експлуатації устаткування, товарно-матеріальних цінностей;
- визначення переможцем учасника, який не відповідає кваліфікаційним критеріям;
- здійснення оцінки пропозицій конкурсних торгів всупереч переліку критеріїв та методики;
- закупівля товарів, робіт або послуг за завищеними цінами;
- здійснення державної закупівлі без проведення процедур, передбачених законодавством (наприклад, якщо сума договору перевищує встановлену законодавством межу) тощо.

Під час аналізу наявних матеріалів документальної ревізії (перевірки) слідчому потрібно враховувати, що перевірка використання коштів у процесі проведення процедур державних закупівель, перш за все, ґрунтується на аналізі достатньої кількості документів конкурсних торгів, необхідних для підготовки висновків про відповідність вимогам чинного законодавства проведеної процедури закупівель. Тому з метою встановлення невідповідності нормам законодавства проведених замовником процедур закупівель слідчий повинен досліджувати такі документи:

1) розпорядчі документи замовника стосовно функціонування комітету з конкурсних торгів та річного плану закупівель (наприклад, рішення замовника про утворення комітету з конкурсних торгів);

2) звіти: про результати проведення процедур відкритих і двоступеневих торгів; про результати проведення попередньої кваліфікації учасників; про результати проведення процедури запиту цінкових пропозицій; про результати проведення процедури закупівлі в одного учасника;

3) протоколи засідань комітету з конкурсних торгів, у тому числі протоколи розкриття, оцінки, порівняння отриманих (цінових) пропозицій учасників, прийняття рішення про переможця торгів;

4) документацію конкурсних торгів, кваліфікаційну документацію або запит цінкових пропозицій;

5) копії інформаційних матеріалів замовника та учасників (оголошення, запрошення, запити, роз'яснення, повідомлення тощо);

6) копії документів, наданих учасниками на запит замовників;

7) оригінали або копії листів погодження у Мінекономіки процедури закупівлі в одного учасника;

8) копії документів, що підтверджують забезпечення пропозиції конкурсних торгів та забезпечення виконання договору про закупівлю (у випадку необхідності надання учасниками / переможцем торгів такого забезпечення);

9) пропозиції учасників торгів, відомості про які зафіксовані у протоколі розкриття цих пропозицій;

10) повідомлення про акцепт пропозиції учасника торгів та повідомлення учасникам про результати проведеної процедури закупівлі;

11) укладені договори про закупівлю [6, с. 42].

Підсумовуючи викладене, потрібно зазначити, що наведені типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування злочинів у сфері державних закупівель націлюють на аналіз матеріалів контролюючих органів, які виявили правопорушення в організації торгів, і на визначення тактичних завдань розслідування та засобів їх вирішення.

Список використаних джерел

1. Чернявський С. С. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування: монографія / С. С. Чернявський. – Київ : Хай-Тек Пресс, 2010. – 624 с.
2. Куликов В. И. Основы криминалистической теории организованной преступной деятельности / В. И. Куликов. – Ульяновск : Филиал МГУ, 1994. – 256 с.
3. Зінов П. І. Типові слідчі ситуації розслідування злочинів, пов'язаних з нецільовим використанням бюджетних коштів / П. І. Зінов // Теоретичні і практичні проблеми кримінального судочинства : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Донецьк, 19 жовтня 2012 р.). – Донецьк : ДЮІ МВС України, 2013. – С. 239–240.
4. Кікінчук В. В. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування викрадень бюджетних коштів в агропромисловому комплексі [Електронний ресурс] / В. В. Кікінчук // Право і Безпека. – 2013. – № 2 (49). – С. 131–136. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pib_2013_2_26.pdf.
5. Коряк В. В. Виявлення злочинів під час здійснення державних закупівель / В. В. Коряк, В. Р. Сливенко // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – № 4. – С. 532–539.
6. Протидія злочинам у бюджетній сфері : метод. рек. / [О. Є. Користін, С. С. Чернявський, В. І. Василичук та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2012. – 88 с.

Надійшла до редколегії 10.12.2014

МЕДЕНЦЕВ А. Н. СЛЕДСТВЕННЫЕ СИТУАЦИИ ПЕРВОНАЧАЛЬНОГО ЭТАПА РАССЛЕДОВАНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ В СФЕРЕ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ЗАКУПОК

Приведены типичные следственные ситуации первоначального этапа расследования преступлений в сфере государственных закупок. Определены роль и содержание материалов ревизий (проверок), проведенных государственными органами, осуществляющими контроль в сфере государственных закупок.

Ключевые слова: преступления в сфере государственных закупок, бюджетные средства, начальный этап расследования, типичная следственная ситуация.

MEDENTSEV A. M. THE TYPICAL SITUATIONS AT THE INITIAL STAGE OF THE INVESTIGATION OF CRIMES IN PUBLIC PROCUREMENT

On the basis of analysis of scientific literature and materials of criminal proceedings against crime in public procurement the typical situations at the initial stage of the investigation of such crimes are determined.

On the basis of the analysis of literature approaches to the definition of investigation situation it is concluded that it is feasible to investigate methods interpretation of the meaning investigation of the situation

in the narrow sense. In particular, the investigative situation is seen as a certain amount of information about a crime, which is a ground for criminal proceedings. The content and nature of such information is the basis for determining the current investigation tasks and means to solve them.

On the basis of materials of criminal proceedings on crimes in public procurement three typical situations of investigating at the initial stage of the investigation are released, which are associated with the nature of the primary material of crime that comes to pre-trial investigation. It is emphasized that the basis of such material in all three described situations constitutes documentary audits (audits) government auditors, which recorded violations of the rules of competitive bidding conducted by administrators of public funds (customer procurement). It is reported that the audit (inspection) can be initiated by a specific law enforcement agency or directly investigators. The typical structure of such materials is present and recommendations for the analysis of investigating, identifying it tactical problems and investigation tools to solve them are formulated.

Keywords: *crime in public procurement, budget, initial investigation stage, typical investigative situation.*

УДК 351.74

Т. Д. МОМОТЕНКО,

кандидат юридичних наук,

старший консультант (з оперативних питань) Головного управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України (м. Київ)

ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ: ПОНЯТТЯ І СУТНІСТЬ

Проаналізовано нормативно-правові акти та наукові розробки з проблеми правової регламентації діяльності правоохоронних органів. Наведено головні правоохоронні функції та перелік державних органів України, які слід віднести до правоохоронних. Також представлено наявні у науковій літературі визначення правоохоронних органів, сформульовано власне визначення зазначеного поняття та розкрито його сутність.

Ключові слова: *правоохоронні органи, правоохоронні функції, завдання, компетенція, повноваження.*

Обов'язковою умовою ефективного функціонування правоохоронних органів, виконання покладених на них законом функцій, дотримання посадовими і службовими особами цих органів законності, забезпечення реалізації прав та свобод людини і громадянина є чітка регламентація їх діяльності. Аналіз законодавства України показує, що у питаннях правової регламентації діяльності правоохоронних органів існує чимало прогалин, неточностей, протиріч, які породжують багато проблем теоретичного і практичного характеру. Однією із таких проблем є визначення поняття «правоохоронні органи». Слід зауважити, що на сьогодні в нашій державі відсутнє законодавчо закріплене поняття «правоохоронні органи». Водночас це поняття є одним із найбільш уживаних у праві. І нормативна його невизначеність часто може призводити до колізій і непорозумінь під час застосування тих чи інших положень закону [1, с. 5].

Результати аналізу наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених із зазначеної проблематики, зокрема О. М. Бандурки, О. К. Бессмертного, В. Т. Білоуса, О. С. Захарової, В. Я. Ка-

рабань, В. С. Ковальського, В. Т. Маляренка, М. І. Мельника, М. І. Хавронюка, І. Є. Марочкіна, О. Р. Михайленка, В. В. Афанасьєва, В. С. Бабкової, Н. В. Сібільової, О. М. Толочка [1–4] та інших дозволяє дійти висновку про високий рівень опрацювання цього питання. Водночас окремі його аспекти до цього часу залишаються недостатньо дослідженими, а окремі висновки і пропозиції – дискусійними. Певні прогалини у дослідженні цього явища та наявні прогалини у законодавчому врегулюванні значно ускладнюють роботу правоохоронних органів України.

Отже, **метою** статті є формулювання визначення поняття «правоохоронні органи».

У Конституції України це поняття згадується лише один раз у ч. 3 ст. 17: «Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону покладається на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом» [5].

У різних законах України, які регламентують діяльність правоохоронних органів, це поняття використовується в різних варіаціях і